

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Розглянуто головні аспекти формування та мотиваційного використання інтелектуального капіталу аграрного сектора України як основи інноваційного розвитку

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інтелектуальний капітал, аграрний сектор, людський капітал, організаційний капітал, відновлення.

KEY WORDS: intellectual capital, agrarian sector, human capital, organizational capital, renewal.

Соціально-економічний розвиток України залежить від того, наскільки вона відповідатиме вимогам інформаційно-індустріального суспільства ХХІ століття, яке ґрунтується на економіці знань інноваційного типу, де спеціалізовані і повсякденні знання є джерелом економічного і суспільного прогресу. В умовах інноваційної економіки відбуваються докорінні зміни у засобах та структурі виробництва, головна роль у формуванні додаткового продукту та соціально-економічного розвитку країни переходить від матеріальних ресурсів до інтелектуального капіталу. В деяких розвинутих країнах частка інтелектуального капіталу в собівартості продукції досягає 70 %. Здебільшого це наукоємні галузі з уніфікованим виробництвом. Аграрний сектор характеризується безперешкодним створенням системи узгодженої взаємодії товаровиробників, держави та наукових організацій у створенні інновацій, а тому є чутливим до формування і розвитку інтелектуального капіталу.

Першочергова роль людського ресурсу та продуктів його розумової діяльності у розвитку сучасного суспільства зумовлює активізацію досліджень у напрямках визначення сутності, оцінки, механізмів нарощення інтелектуального капіталу. Даній проблематиці присвячені праці В. Геєця, Е. Тоффлера, С. Ілляшенка, В. Іноземцева, Б. Леонтєва та інших видатних вітчизняних і іноземних учених-економістів.

Метою даної статті є аналіз сучасного стану складових інтелектуального капіталу аграрного сектора економіки України та обґрунтування заходів по його відновленню, оскільки дослідження в цій царині носять здебільшого носять загальний теоретико-методологічний характер.

Методологічно в складі інтелектуального капіталу виділяють: людський капітал (який складається із знань, навичок, досвіду, ноу-хау, творчих здібностей, нестандартного способу мислення, здатності до прийняття рішень, морально-етичних цінностей, трудової культури); організаційний капітал (як система програмного забезпечення, товарних знаків, промислових зразків, ліценцій, патентів, організаційної культури, політики підприємства тощо); споживчий капітал (як сукупність торговельних марок, зовнішніх комунікацій тощо). Сучасні концепції інтелектуального капіталу ґрунтуються на тому, що люди, генеруючи, зберігаючи і використовуючи знання (людський капітал), передають його через взаємодію один з одним (споживчий капітал), у результаті чого формується інтелектуалізоване знання (організаційний капітал).

Уряд України для посилення конкурентоспроможності країни, в рамках здійснення соціально-економічної політики, намагається втілювати модель інноваційного розвитку. Але побудова економіки знань в Україні вимагає поєднання існуючих культурних традицій та наявних людських ресурсів із вимогами глобальної економіки та сучасними соціальними реаліями [3].

Відповідно до методики Світового банку, для оцінки розвитку економіки знань використовуються показники 5 підсфер: інновації, наука, освіта, інтелектуальна власність та комп'ютеризація. В цілому за цією оцінкою Україна посіла 23 місце із 33 країн, що мали достатню кількість даних для порівняння (перші 3 — Швеція, США, Японія).

Загальновідомим є той факт, що Україна має в своєму розпорядженні потенційно потужний науковий потенціал, який, на жаль, в останні 2 десятиліття невпинно знижується, при цьому зберігаються тенденції міграції науковців за кордон. У структурі вітчизняного експорту «мізків», окрім талановитих програмістів, значну частку складають генетики, біохіміки, фізики і математики. ЮНЕСКО оцінює вартість підготовки одного доктора наук на рівні близько 600 тисяч доларів. Приблизні підрахунки свідчать, що втрати України від такого явища, як «відтік мізків» та ноу-хау складають 1 трлн доларів. В аграрному ж секторі станом на 1 лютого 2009 р. у кадровому потенціалі науково-дослідних установ було лише на 1,5 % із докторів наук та 6 % — із кандидатів наук.

Відсутність найбільш талановитої частини наукової інтелігенції, яка представляє кілька поколінь розвитку вітчизняної науки, стала причиною проблем, які останнім часом виникли в Україні, а саме [4]:

1) неможливість продовження наукових досліджень на світовому рівні на даний момент без перспективи їх відновлення у найближчому майбутньому;

2) неможливість виховання та навчання нового покоління вчених на рівні світових стандартів;

3) погіршення якості наукового керівництва середнього рівня, внаслідок висування на керівні посади найменш конкурентоздатних з точки зору західних стандартів вчених із-за низької якості їх досліджень.

Наукова діяльність стає економічно виправданою, коли загальний обсяг витрат на дослідження та розвиток складає не менше 1,7 % від ВВП. Цей рівень фінансування і закладено в Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». У той же час фактична частка бюджетного фінансування науки в ВВП до 2005 р. збільшувалася і складала 0,49 %, але потім за 2 роки скоротилася до 0,38 %.

Державні ж витрати України на наукові дослідження в сільському господарстві в 2007 р. порівняно з 2005 р. зменшилися на 50 % і становили лише 0,03 % від ВВП, виробленого в сільському господарстві. Це при тому, що в світі склалася практика.

Тому країни, що розвиваються, науково-дослідні роботи в сільському господарстві на 90—95 % фінансують із державного бюджету.

Як відомо, в 2009 р. заплановано ще зменшити фінансування науково-дослідних робіт. Причинами такого стану наукових досліджень в агровиробничій сфері є [1]:

1) з політекономічної точки зору рішення про направлення державних витрат приймаються, виходячи з першочерговості завдань з коротким строком окупності і субсидій на досягнення «політично видимих» цілей, а інвестиції в сільськогосподарські НДР є більш ризикованими, а також мають більший строк окупності (більше 10 років);

2) перепоною для як державних, так і приватних інвестицій у сільськогосподарські НДР є викривлення торгівлі і заходи національної політики, які знижують зацікавленість сільськогосподарських товаровиробників у впровадженні інновацій;

3) в Україні відсутня зацікавленість у використанні власних ресурсів на сільськогосподарську науку, оскільки є можливість

користуватися результатами досліджень розвинутих країн. Хоча, навіть і при цьому, експорт високих технологій Україною складає 4 % від вартості продукції, тоді як у країнах із середнім доходом — 21 %.

В цьому аспекті показовою є структура розподілу витрат на НДР в аграрному секторі: на рослинництво і технічний сектор — по близько 15 %, на тваринництво і ветмедицину — в цілому 29 % і майже 30 % на гуманітарні сектори, які не можуть створити інноваційного прориву.

У підсфері інтелектуальної власності результати України одні з найгірших. Вона друга з кінця серед досліджуваних Світовим банком країн як за кількістю заявок на видачу патентів, поданих до Європейського патентного відомства (в розрахунку на 1 млн населення), так і за кількістю патентів, виданих Відомством з патентів та торговельних марок США (у розрахунку на 1 млн населення).

Із 1000 патентів, зареєстрованих в Україні, до стадії виробництва доходить лише 6. У Фінляндії, наприклад, у середньому реалізується 30 % патентів. В економічно розвинених країнах до виробничих процесів залучено 80 % науковців, тоді як в Україні — 0,2 %.

В Україні низький і рівень комерціалізації технологій. Так, у 2007 р. в аграрному виробництві використовувалося лише 10 винаходів, 4 промислові зразки, 9 корисних моделей. У значній мірі це пов'язано із неврегульованістю законодавства. Наприклад, законодавчо визначено, що за створення сорту автору передбачається винагорода не менше 5 % від суми коштів, отриманих від використання цього сорту. Враховуючи, що здебільшого це колективи авторів і витратили вони на даний сорт не менше 5 років — сума мізерна. Мотиваційні механізми, таким чином, відсутні.

Корисним у цьому відношенні є досвід Фінляндії, у якій діє принаймні шість організацій, що займаються консалтинговою та посередницькою діяльністю у сфері комерціалізації інтелектуальної власності. Вони діють на території всієї країни. Серед них є приватні організації, такі як, наприклад, Фонд винаходів Фінляндії. Є також і регіональні представництва центральних органів виконавчої влади, наприклад, регіональні служби трьох міністерств, у тому числі і Міністерства сільського господарства і лісівництва. Завданнями цих організацій є забезпечення сприятливих умов для створення і введення до господарського обороту об'єктів інтелектуальної власності. Це досягається шляхом створення регіональних консультаційних пунктів, надання допомоги в оформленні прав інтелектуальної власності, сприяння фор-

муванню ринку споживачів цієї власності, залучення ризикового (венчурного) капіталу для фінансування заходів з комерціалізації прав інтелектуальної власності тощо [2]. На стадії становлення в аграрному секторі знаходиться і структурний капітал, тобто створення торговельних марок, розвиток зовнішньої комунікації тощо.

Враховуючи стан, в якому знаходиться інтелектуальний капітал аграрного сектора України, та його особливості, на нашу думку, першочерговими заходами по його нарощуванню мають стати:

1) створення і реалізація мотиваційної моделі інтелекту, як механізму, що стимулює творчість, енергетику, відповідальність, ефективне відтворення інтелектуального капіталу. Даний блок включає і матеріальну підтримку вчених, і розробку системи пріоритетних напрямів дослідження в сільському господарстві, і формування національної ідеї інтелектуального суспільства;

2) формування інноваційної інфраструктури, в межах якої буде здійснюватися реальне відтворення інтелектуального капіталу (венчурні фонди, бізнес-інкубатори, інноваційні центри тощо);

3) збалансування законодавчо-нормативної бази, особливо в частині охорони прав інтелектуальної власності в аграрному секторі, їх трансферу, і головне, відповідної оплати за означені об'єкти;

4) переорієнтація системи освіти із компетентизації на інтелектуалізацію, як це визначено Хартією європейських університетів. Одночасно необхідно відновити і розвивати систему підвищення кваліфікації спеціалістів аграрного сектору. В розвинутих країнах щороку до участі в курсах по підвищенню кваліфікації залучається понад чверть населення. В Україні ж — лише 3 %, а в аграрному секторі тільки 1,3 % чисельності штатних працівників. У результаті маємо втрату уже здобутих знань і навичок працівників, що проявляється і в низькому індексі розвитку людського потенціалу (в Україні — 0,72, тоді як у США — 0,93, Німеччині — 0,92);

5) рушійною силою і остовом реалізації всіх заходів, на нашу думку, повинні стати вищі навчальні заклади, які, з одного боку продукують кадри для виробництва наукового знання, а з іншого — готують орієнтованих спеціалістів для комерціалізації цього знання.

Зважаючи на особливості аграрного сектору, найбільш дієвим було б створення на базі галузевих навчальних закладів регіональних дослідницьких центрів по відновленню і зміцненню інтелектуального капіталу через систему взаємодії з товаровиробниками, випереджувального характеру навчання наукових і виробничих кадрів, підвищення їх кваліфікаційного рівня, виконання пріоритетних наукових досліджень.

Література

1. Доклад о мировом развитии 2008. Сельское хозяйство на службе развития / Всемирный банк; Пер. с англ. — М.: Весь Мир, 2008. — 424 с.
2. Паладій М. В. Середній клас та його роль у формуванні інтелектуального капіталу суспільства. — <http://patent.km.ua/ukr/articles/group11/i24>.
3. Потенціал України та його реалізація: Спільний аналітичний звіт Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України та Національного банку України [електронний ресурс]. — К., 2008. — 109 с.
4. Шустік О. Інтелектуальний капітал — квиток у XXI сторіччя. — <http://www.byut.com.ua/ua/publications/idea/detail.php?print=y&ID=4617>.

Стаття надійшла до редакції 13.07.2009

УДК: 638.432:339.1:338.49

О. М. Соловійова

аспірантка

(Одеський державний аграрний університет)

ІНФРАСТРУКТУРА АГРАРНОГО РИНКУ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

В статті досліджується еволюційний розвиток процесу потреби аграріїв в інфраструктурі аграрного ринку. Наведені результати опитування щодо сучасного стану розвитку інфраструктури аграрного ринку

КЛЮЧОВІ СЛОВА: колгоспні господарства, радянські господарства, господарства населення, інфраструктура аграрного ринку

KEY WORDS: of a collective farm economies, soviet economies, economies of population, infrastructure of agrarian market

Зі вступом України на терени ринкових відносин, перед нею постало питання забезпечення умов їх розвитку. Передумовою проблем, які постали перед сільськогосподарським товаровиробником сьогодні, є еволюція формування організаційно-правових форм господарювання та економічних зв'язків між ними. Отримавши повну незалежність в організації своєї діяльності, аграрій зіштовхнувся з достатньо низьким рівнем розвитку інфраструктурного забезпечення аграрного ринку, що призводить до щорічних втрат у його діяльності.

Досягнутий рівень розвитку будь-якого елемента дослідження є результатом удосконалення чогось уже сформованого. Тож,